

Συλλογή της Νομολογίας

ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 14ης Νοεμβρίου 2013*

«Οδηγία 93/13/ΕΟΚ — Άρθρο 99 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου — Συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές — Σύναψη συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου — Διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως — Αρμοδιότητες του εθνικού δικαστηρίου εκτελέσεως — Καταχρηστικές ρήτρες — Κριτήρια εκτιμήσεως»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-537/12 και C-116/13,

με αντικείμενο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υποβλήθηκαν από το Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 1 de Catarroja (Ισπανία) και από το Juzgado de Primera Instancia nº 17 de Palma de Mallorca (Ισπανία) με αποφάσεις της 15ης Νοεμβρίου 2012 και της 26ης Φεβρουαρίου 2013, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο αντιστοίχως στις 26 Νοεμβρίου 2012 και στις 11 Μαρτίου 2013, στις δίκες

Banco Popular Español SA

κατά

Maria Teodolinda Rivas Quichimbo,

Wilmar Edgar Cun Pérez (C-537/12),

και

Banco de Valencia SA

κατά

Joaquín Valldeperas Tortosa,

María Ángeles Miret Jaume (C-116/13),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους Α. Tizzano (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, Α. Borg Barthet, Ε. Levits, Μ. Berger και S. Rodin, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: Α. Calot Escobar

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να αποφανθεί με αιτιολογημένη διάταξη, σύμφωνα με το άρθρο 99 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου,

εκδίδει την ακόλουθη

Διάταξη

- 1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ L 95, σ. 29).
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο διαφορών μεταξύ, αφενός, της Banco Popular Español SA (στο εξής: Banco Popular) και της Rivas Quichimbo και του Cun Pérez, καθώς και, αφετέρου, της Banco de Valencia SA (στο εξής: Banco de Valencia) και του Valldeperas Tortosa και της Miret Jaume, σχετικά με την είσπραξη ανεξόφλητων οφειλών που απορρέουν από συμβάσεις ενυπόθηκου δανείου οι οποίες συνήφθησαν μεταξύ των διαδίκων αυτών.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Η δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:
«εκτιμώντας [...] ότι η απαίτηση [καλής πίστεως] μπορεί να ικανοποιηθεί από τον επαγγελματία όταν συναλλάσσεται με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον αντισυμβαλλόμενο του οποίου οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα».
- 4 Το άρθρο 3 της ίδιας αυτής οδηγίας ορίζει τα εξής:
«1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.
2. Θεωρείται πάντοτε ότι η ρήτρα δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν έχει συνταχθεί εκ των προτέρων και όταν ο καταναλωτής, εκ των πραγμάτων, δε μπόρεσε να [επηρεάσει] το περιεχόμενό της, ιδίως στα πλαίσια μιας σύμβασης προσχωρήσεως.
[...]
3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.»
- 5 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας:
«Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»

6 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

7 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

8 Το παράρτημα της εν λόγω οδηγίας απαριθμεί, στο σημείο 1, τις ρήτρες στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής. Το εν λόγω παράρτημα έχει ως εξής:

«1. Ρήτρες που έχουν [ως] σκοπό ή αποτέλεσμα:

[...]

ε) να επιβάλλουν στον καταναλωτή που δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του, δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση·

ζ) να επιτρέπουν στον επαγγελματία να καταγγέλλει χωρίς εύλογη προειδοποίηση σύμβαση αορίστου διάρκειας, εκτός αν συντρέχει σοβαρός λόγος.

2. [Π]εδίο εφαρμογής των στοιχείων ζ', ι' και λ'

α) [Τ]ο στοιχείο ζ' δεν αντιβαίνει στις ρήτρες με τις οποίες ο προμηθευτής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών επιφυλάσσεται του δικαιώματος να λύσει σύμβαση αορίστου χρόνου μονομερώς και χωρίς προειδοποίηση, εφόσον συντρέχει [βάσιμος] λόγος, αρκεί να επιβαρύνεται ο επαγγελματίας με την υποχρέωση να πληροφορεί παραχρήμα το άλλο ή τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη·

[...].»

Το ισπανικό δίκαιο

9 Στο ισπανικό δίκαιο, η προστασία των καταναλωτών από τις καταχρηστικές ρήτρες κατοχυρώνεται, καταρχάς, με τον γενικό νόμο 26/1984 για την προστασία των καταναλωτών και των χρηστών (Ley General 26/1984 para la Defensa de los Consumidores y Usuarios), της 19ης Ιουλίου 1984 (BOE αριθ. 176, της 24ης Ιουλίου 1984, σ. 21686).

10 Ο νόμος αυτός τροποποιήθηκε εν συνεχεία με τον νόμο 7/1998 περί των γενικών όρων συναλλαγών (Ley 7/1998 sobre Condiciones Generales de la Contratación), της 13ης Απριλίου 1998 (BOE αριθ. 89, της 14ης Απριλίου 1998, σ. 12304), που μετέφερε στο εθνικό ισπανικό δίκαιο την οδηγία 93/13.

11 Τέλος, ο γενικός νόμος 26/1984, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 7/1998, κωδικοποιήθηκε με το βασιλικό νομοθετικό διάταγμα 1/2007 περί εγκρίσεως του αναθεωρημένου κειμένου του γενικού νόμου για την προστασία των καταναλωτών και των χρηστών και άλλων συμπληρωματικών νόμων (Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias), της 16ης Νοεμβρίου 2007 (BOE αριθ. 287, της 30ής Νοεμβρίου 2007, σ. 49181).

12 Κατά το άρθρο 82 του εν λόγω βασιλικού νομοθετικού διατάγματος:

«1. Θεωρείται καταχρηστική κάθε ρήτρα που δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, καθώς και κάθε πρακτική που δεν προκύπτει από ρητή συμφωνία και που, παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή και του χρήστη σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από τη σύμβαση.

[...]

3. Ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας εκτιμάται λαμβανομένης υπόψη της φύσεως των προϊόντων ή των υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο της συμβάσεως και σε σχέση με όλες τις περιστάσεις υπό τις οποίες συνήφθη η σύμβαση αυτή, καθώς και με όλες τις άλλες ρήτρες της εν λόγω συμβάσεως ή άλλης συμβάσεως από την οποία εξαρτάται.

4. Παρά τις ως άνω διατάξεις, είναι εν πάση περιπτώσει καταχρηστικές οι ρήτρες που έχουν τα εξής αποτελέσματα, σύμφωνα με τα άρθρα 85 έως 90:

- a) συνδέουν τη σύμβαση με τη βούληση του επαγγελματία,
- b) περιορίζουν τα δικαιώματα του καταναλωτή και του χρήστη,
- c) συνεπάγονται τη μη αμοιβαιότητα στη σύμβαση,
- d) επιβάλλουν στον καταναλωτή ή στον χρήστη δυσανάλογες εγγυήσεις ή τον επιφορτίζουν αδικαιολόγητα με το βάρος αποδείξεως,
- e) έχουν δυσανάλογο χαρακτήρα ως προς τη σύναψη και την εκτέλεση της συμβάσεως, ή
- f) αντίκεινται στους κανόνες του ανταγωνισμού και στην εφαρμοστέα νομοθεσία.»

13 Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο ενάρξεως της κύριας δίκης (στο εξής: Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας), ρυθμίζει, στο βιβλίο III, τίτλος IV, κεφάλαιο V, που τιτλοφορείται «Ειδικές διατάξεις περί εκτελέσεως επί ενυπόθηκων ή ενεχυρασθέντων αγαθών», και ιδίως στα άρθρα 681 έως 698, τη διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκτης απαιτήσεως.

14 Το άρθρο 695 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας ορίζει τα εξής:

«1. Στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτελέσεως που προβλέπεται στο παρόν κεφάλαιο, ανακοπή εκ μέρους του καθού η εκτέλεση μπορεί να γίνει δεκτή μόνον εφόσον στηρίζεται στους ακόλουθους λόγους:

- 1.^a απόσβεση της εγγυήσεως ή της ασφαλιζόμενης απαιτήσεως, με την επιφύλαξη προσκομίσεως πιστοποιητικού εξαλείψεως υποθήκης ή, ενδεχομένως, πλασματικού ενεχύρου, ή συμβολαιογραφικής πράξεως περί εξοφλήσεως της οφειλής ή εξαλείψεως της εγγυήσεως·
- 2.^a πλάνη κατά τον υπολογισμό του οφειλόμενου ποσού, όταν η οφειλή συνίσταται στο πιστωτικό υπόλοιπο του συνόλου των λογαριασμών μεταξύ επισπεύδοντος και καθού. Ο καθού οφείλει να προσκομίσει απόσπασμα κινήσεως του λογαριασμού του και ο λόγος ανακοπής μπορεί να γίνει δεκτός μόνον εάν το πιστωτικό υπόλοιπο που προκύπτει από το εν λόγω απόσπασμα διαφέρει από εκείνο που προκύπτει από το αντίστοιχο απόσπασμα το οποίο έχει προσκομίσει ο επισπεύδων·

[...]

3^a [...] ύπαρξη άλλης εγγυήσεως ή υποθήκης [...] συσταθείσας πριν από την απαίτηση που αποτέλεσε αντικείμενο της διαδικασίας, όπερ πρέπει να αποδειχθεί με αντίστοιχο πιστοποιητικό.

2. Όταν ασκείται ανακοπή κατά την προηγούμενη παράγραφο, ο δικαστικός γραμματέας αναστέλλει την εκτέλεση και καλεί τους διαδίκους να παραστούν σε ορισμένη δικάσιμο ενώπιον του δικαστηρίου το οποίο εξέδωσε τη διαταγή εκτελέσεως. Μεταξύ της εν λόγω δικάσιμου και της κλητεύσεως πρέπει να μεσολαβούν τουλάχιστον τέσσερις ημέρες. Στη δικάσιμο αυτή το δικαστήριο ακούει τους διαδίκους, δέχεται τα προσκομιζόμενα έγγραφα και εντός δύο ημερών εκδίδει τη σχετική απόφασή του υπό μορφή διατάξεως.

[...]»

15 Το άρθρο 698 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας ορίζει τα εξής:

«1. Για κάθε αίτημα του οφειλέτη, τριτοφειλέτη ή άλλου εμπλεκόμενου το οποίο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των προηγούμενων άρθρων, περιλαμβανομένων των αιτημάτων που αφορούν την ακυρότητα του τίτλου, το ληξιπρόθεσμο, τον βέβαιο χαρακτήρα, την απόσβεση ή το ύψος της απαιτήσεως, πρέπει να εκδίδεται αντίστοιχη δικαστική απόφαση, χωρίς όμως τούτο να συνεπάγεται διακοπή ή αναστολή της ένδικης διαδικασίας εκτελέσεως η οποία προβλέπεται στο παρόν κεφάλαιο.

[...]

2. Κατά την υποβολή αιτήματος εκ των προβλεπόμενων στην προηγούμενη παράγραφο ή κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας που αφορά τέτοιο αίτημα μπορεί να ζητηθεί η εξασφάλιση της εκτελέσεως της σχετικής αποφάσεως που πρόκειται να εκδοθεί, υπό μορφή παρακρατήσεως του συνόλου ή μέρους του ποσού το οποίο πρέπει να καταβληθεί στον πιστωτή βάσει της προβλεπόμενης στο παρόν κεφάλαιο διαδικασίας.

Το δικαστήριο διατάσσει την εν λόγω παρακράτηση με βάση τα προσκομισθέντα στοιχεία, εφόσον κρίνει επαρκείς τους προβληθέντες λόγους. Εάν ο αιτών δεν είναι προδήλως και αρκούντως φερέγγυος, το δικαστήριο μπορεί να απαιτήσει την παροχή επαρκούς εγγυήσεως όσον αφορά τους τόκους υπερημερίας και ενδεχόμενες λοιπές αξιώσεις αποζημιώσεως του πιστωτή.

3. Η παρακράτηση αίρεται, εάν ο πιστωτής παράσχει επαρκή εγγύηση για την καταβολή του ποσού το οποίο ενδέχεται να επιστραφεί βάσει της δικαστικής αποφάσεως που προβλέπεται στην παράγραφο 1.»

16 Το άρθρο 131 του νόμου περί υποθηκών (Ley Hipotecaria), ως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, ο οποίος κωδικοποιήθηκε με το διάταγμα της 8ης Φεβρουαρίου 1946 (BOE αριθ. 58, της 27ης Φεβρουαρίου 1946, σ. 1518), προβλέπει τα εξής:

«Οι εγγραφές προς αποτροπήν αιτήσεως ακυρότητας υποθήκης ή οι λοιπές εγγραφές οι οποίες δεν εμπίπτουν στις περιπτώσεις που συνεπάγονται αναστολή της εκτελέσεως ακυρώνονται δυνάμει της διατάξεως ακυρώσεως του άρθρου 133, υπό τον όρο ότι είναι μεταγενέστερες της σημειώσεως στο περιθώριο με την οποία χορηγήθηκε το πιστοποιητικό συστάσεως εμπραγμάτου δικαιώματος. Δεν χωρεί εγγραφή επί πράξεως αφορώσας απόδειξη πληρωμής υποθήκης, εάν η σημείωση στο περιθώριο δεν έχει προηγουμένως ακυρωθεί με σχετική διάταξη δικαστηρίου.»

17 Κατά το άρθρο 153bis του νόμου αυτού:

«[...] οι συμβαλλόμενοι μπορούν να συμφωνήσουν ότι, σε περίπτωση εκτέλεσως, οφειλόμενο ποσό είναι το απορρέον από την εκκαθάριση στην οποία προβαίνει το πιστωτικό ίδρυμα που χορήγησε το δάνειο, κατά τον τρόπο που έχει συμφωνηθεί από τα μέρη.

Κατά τη συμφωνηθείσα από τα μέρη λήξη ισχύος της συμβάσεως ή μετά τη συμπλήρωση του χρόνου παρατάσεώς της, η εκτέλεση της ενυπόθηκης απαιτήσεως χωρεί κατά τις διατάξεις των άρθρων 129 και 153 του παρόντος νόμου και τις ανάλογες διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.»

Οι διαφορές της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

Η υπόθεση C-537/12

- 18 Στις 28 Μαΐου 2005, ο W. E. Cun Pérez και η M. T. Rivas Quichimbo συνήψαν σύμβαση ενυπόθηκου δανείου για ποσό ύψους 107 300 ευρώ, με εγγύηση υποθήκη επί της οικογενειακής κατοικίας.
- 19 Από τις 31 Οκτωβρίου 2009, οι οφειλέτες έπαυσαν να καταβάλλουν τις δόσεις του δανείου.
- 20 Επομένως, το Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 1 de Catarroja (πρωτοδικείου της Catarroja), κρίνοντας επί της αιτήσεως κατασχέσεως την οποία υπέβαλε στις 20 Ιανουαρίου 2012 η Banco Popular Español SA, επέτρεψε την κατάσχεση του ενυπόθηκου ακινήτου, με την από 8 Φεβρουαρίου 2012 απόφαση, επιβάλλοντας στον οφειλέτη την καταβολή ποσού 97 667,49 ευρώ για την κύρια οφειλή και ποσού 17 962,02 ευρώ για τόκους και λοιπά έξοδα.
- 21 Στις 18 Μαΐου 2012, η M. T. Rivas Quichimbo, εκπροσωπούμενη από δικηγόρο διορισθέντα κατόπιν αιτήσεώς της να της χορηγηθεί το ευεργέτημα της δικαστικής αρωγής, άσκησε ανακοπή στην αναγκαστική εκτέλεση προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτηρας «κατώτατου ορίου επιτοκίου» της συμβάσεως δανείου, η οποία διασφαλίζει στο πιστωτικό ίδρυμα ένα ελάχιστο επιτόκιο σε περίπτωση κατά την οποία το χρησιμοποιούμενο ως επιτόκιο αναφοράς μειωθεί κάτω ενός ορίου, μετατρέποντας κατ' ουσίαν δάνειο κυμαινόμενου επιτοκίου σε δάνειο σταθερού επιτοκίου.
- 22 Κατά τη συνεδρίαση της 10ης Ιουλίου 2012, καθόσον ο δικηγόρος της καθού η εκτέλεση οφειλέτριας επανέλαβε το επιχείρημα περί του καταχρηστικού χαρακτήρα αυτής της συμβατικής ρήτηρας, η Banco Popular αντέταξε ότι το επιχείρημα αυτό δεν εμπίπτει στον περιοριστικό κατάλογο των λόγων ανακοπής του άρθρου 695 του ισπανικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και, κατά συνέπεια, η καθής η εκτέλεση οφειλέτρια πρέπει να προσφύγει στην επί της ουσίας διαδικασία.
- 23 Στο πλαίσιο αυτό, με την από 15 Οκτωβρίου 2012 απόφαση, το Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 1 de Catarroja γνωστοποίησε στους διαδίκους τις αμφιβολίες του περί του συμβατού του ισπανικού δικονομικού δικαίου προς το νομικό πλαίσιο της οδηγίας 93/13, προκειμένου να υποβάλουν τις παρατήσεις τους συναφώς.
- 24 Ειδικότερα, το Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 1 de Catarroja εξέθεσε ότι, αν ο πιστωτής επιλέξει, στο πλαίσιο αναγκαστικής εκτελέσεως, τη διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, μόνον άσκηση προσφυγής επί της ουσίας ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου, η οποία στερείται ανασταλτικού αποτελέσματος, καθιστά δυνατή την επίκληση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας από τις ρήτρες δανειακής συμβάσεως από την οποία προκύπτει η οφειλή. Υπό τις περιστάσεις αυτές, λαμβανομένης υπόψη της αδυναμίας να εκτιμηθεί στο στάδιο εκτελέσεως, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν

αιτήσεως ενός διαδίκου, ο καταχρηστικός αυτός χαρακτήρας, είναι εξαιρετικά δυσχερές για το ισπανικό δικαστήριο να άρει την υφιστάμενη μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία ανισότητα στη διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως.

- 25 Επομένως, η ισπανική νομοθεσία η οποία διέπει την εν λόγω διαδικασία θίγει την επιδιωκόμενη από την οδηγία 93/13 αποτελεσματική προστασία του καταναλωτή.
- 26 Η διαπίστωση αυτή απορρέει επίσης από τη σκέψη 53 της αποφάσεως της 14ης Ιουνίου 2012, C-618/10, Banco Español de Crédito, με την οποία το Δικαστήριο κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα όσον αφορά το δικονομικό καθεστώς εκδόσεως διαταγής πληρωμής, όπως το ισχύουν στην Ισπανία, για τον λόγο ότι «δεν παρέχει την εξουσία στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί αιτήσεως για την έκδοση διαταγής πληρωμής να εξετάσει αυτεπαγγέλτως, κατά το αρχικό στάδιο της διαδικασίας ή σε κάθε στάση της δίκης, και μολονότι διαθέτει όλα τα προς τούτο αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, στην περίπτωση κατά την οποία ο τελευταίος δεν έχει ασκήσει ανακοπή».
- 27 Υπό τις συνθήκες αυτές το Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 1 de Catarroja αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) [Έχει] η οδηγία 93/13 την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία κατά την οποία δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί διαδικασίας κατασχέσεως κατά τα άρθρα 681 έως 695 του ισπανικού κώδικα πολιτικής δικονομίας, [...] δεν μπορεί να εξετάσει είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτήσεως ενός διαδίκου, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, ανεξαρτήτως του αν ο εν λόγω καταναλωτής έχει ασκήσει ανακοπή ή όχι;
- 2) Ανεξαρτήτως της καταφατικής ή αρνητικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό, [...] έχει η οδηγία 93/13 την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία κατά την οποία δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί διαδικασίας κατασχέσεως κατά τα άρθρα 681 έως 695 του ισπανικού κώδικα πολιτικής δικονομίας, [...] δεν μπορεί να αναστείλει την εν λόγω διαδικασία στην περίπτωση μεταγενέστερης κινήσεως διαδικασίας επί της ουσίας, με την οποία ζητείται να αναγνωρισθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, όταν η προαναφερθείσα διαδικασία κατασχέσεως έχει κινηθεί βάσει της εν λόγω συμβάσεως;»

Η υπόθεση C-116/13

- 28 Στις 26 Ιουλίου 2007, με συμβολαιογραφικό έγγραφο, ο J. Valldeperas Tortosa και η M. A. Miret Jaume συνήψαν σύμβαση ενυπόθηκου δανείου ποσού 300 000 ευρώ με σκοπό να καλύψουν τα έξοδα αγοράς της οικογενειακής κατοικίας τους. Με την ίδια αυτή σύμβαση οι δανειολήπτες συνέστησαν υποθήκη επί του χρηματοδοούμενου αγαθού ως εγγύηση της αποπληρωμής του δανείου.
- 29 Η εν λόγω σύμβαση προέβλεπε, με ειδική ρήτρα αποκαλούμενη «Πρόωρη καταγγελία της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου», τη δυνατότητα του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, σε περίπτωση αθετήσεως οποιασδήποτε συμβατικής υποχρέωσης, να καταγγείλει μονομερώς τη σύμβαση δανείου χωρίς προηγούμενη κοινοποίηση και να απαιτήσει την αποπληρωμή του οφειλόμενου κεφαλαίου, τόκων και εξόδων. Δυνάμει της ρήτρας αυτής, η τράπεζα μπορούσε, μεταξύ άλλων να καταγγείλει τη σύμβαση αυτή από την πρώτη μη καταβληθείσα μηνιαία δόση, χωρίς να απαιτείται να λάβει υπόψη της την προηγούμενη τήρηση των συμβατικών προδιαγραφών από τους οφειλέτες.

- 30 Καθόσον οι οφειλέτες δεν κατέβαλαν τέσσερις μηνιαίες δόσεις αντιστοιχούσες στους μήνες από τον Μάρτιο του 2012 έως τον Ιούνιο του 2012, η Banco de Valencia κατήγγειλε τη σύμβαση και κίνησε, στις 5 Ιουνίου 2012, διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως διεκδικώντας ποσό 279 540,58 ευρώ ως κεφάλαιο και υπολογιζόμενο ποσό 83 862,17 ευρώ έναντι τόκων υπερημερίας από της συνημμένης στο δικόγραφο της αγωγής συμβολαιογραφικής πράξεως υπολογισμού της οφειλής, καθώς και τα σχετικά έξοδα.
- 31 Επιληφθέν στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής ως δικαστήριο εκτελέσεως, το Juzgado de Primera Instancia nº 17 de Palma de Mallorca (πρωτοδικείο της Palma de Mallorca) αναρωτήθηκε, όπως και το Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 1 de Catarroja, επί του συμβατού της ισπανικής διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως με την οδηγία 93/13. Δυνάμει της ισπανικής αυτής διαδικασίας, ο αρμόδιος δικαστής δεν μπορεί, αφενός, να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης στη σύμβαση ενυπόθηκου δανείου πριν διατάξει την εκτέλεση, καθόσον η αποστολή του περιορίζεται στην τυπική εξέταση του εκτελεστού τίτλου και του συνημμένων σε αυτόν εγγράφων και, αφετέρου, να αναστείλει τη διαδικασία εκτελέσεως όταν ο οφειλέτης ασκήσει επί της ουσίας προσφυγή προκειμένου να διαπιστωθεί ο εν λόγω καταχρηστικός χαρακτήρας.
- 32 Επομένως, υπενθυμίζοντας τη διατυπωθείσα στις προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση C-415/11, Aziz (απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013) γνώμη, το Juzgado de Primera Instancia nº 17 de Palma de Mallorca κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω δικονομικό καθεστώς ενδέχεται να προσκρούει στο καθιερωθέν με την οδηγία 93/13 σύστημα, όπως αυτή έχει ερμηνευθεί από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου στον τομέα αυτό (βλ., αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 2000, C-240/98 έως C-244/98, Océano Grupo Editorial και Salvat Editores, Συλλογή 2000, σ. I-4941· της 26ης Οκτωβρίου 2006, C-168/05, Mostaza Claro, Συλλογή 2006, σ. I-10421· της 4ης Ιουνίου 2009, C-243/08, Pannon GSM, Συλλογή 2009, σ. I-4713, και Banco Español de Crédito, προπαρατεθείσα). Συγκεκριμένα, από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας εμπίπτουσας στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής, όταν διαθέτει τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία.
- 33 Επιπλέον, το Juzgado de Primera Instancia nº 17 de Palma de Mallorca εκτίμησε ότι η επίλυση της υποθέσεως της κύριας δίκης ήγειρε και άλλα ζητήματα και ιδίως ζήτημα ερμηνείας της έννοιας της «καταχρηστικής ρήτρας», σε σχέση με το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της εν λόγω οδηγίας, καθώς και των σημείων 1, στοιχεία ε' και ζ', και 2, στοιχείο α', του παραρτήματος αυτής. Συγκεκριμένα, δεν προκύπτει σαφώς η συμφωνία με τις εν λόγω διατάξεις της ρήτρας η οποία αποτελεί αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης και η οποία αφορά την πρόωρη καταγγελία της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου.
- 34 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Juzgado de Primera Instancia nº 17 de Palma de Mallorca αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Συνάδει προς το άρθρο 7 της [οδηγίας 93/13] η ισπανική διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, καθόσον δεν παρέχει τη δυνατότητα στον δικαστή, πριν διατάξει την εκτέλεση, να ελέγξει αυτεπαγγέλτως ρήτρα περί πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως δανείου με μονομερή πρωτοβουλία της τράπεζας, η οποία θεωρείται ως καταχρηστική καθεαυτή και κατά την εφαρμογή της στην προκειμένη περίπτωση, δεδομένου ότι η εν λόγω ρήτρα είναι απαραίτητη ώστε ο επαγγελματίας δανειστής να δύναται να προσφύγει στην προνομιακή αυτή διαδικασία εκτελέσεως;
- 2) Υπό το πρίσμα του άρθρου 7 της [οδηγίας 93/13], ποιο πρέπει να είναι το περιθώριο του δικαστή ως προς την εν λόγω ρήτρα όταν πρόκειται να διατάξει την επίσπευση της εκτελέσεως στη διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως;

3) Δύναται να θεωρηθεί ότι, υπό το πρίσμα του άρθρου 3, παράγραφοι 1 και 3, της [οδηγίας 93/13] καθώς και των σημείων 1, στοιχεία ε' και ζ', και 2, στοιχείο α', του παραρτήματος αυτής, συμβατική ρήτρα, η οποία παρέχει στον χρηματοδοτικό οργανισμό τη δυνατότητα μονομερούς καταγγελίας της συμβάσεως δανείου για εντελώς αντικειμενικούς λόγους, εκ των οποίων ορισμένοι δεν έχουν σχέση με τη σύμβαση καθεαυτή και, στην υπό κρίση διαφορά, λόγω μη καταβολής τεσσάρων μηνιαίων δόσεων του ενυπόθηκου δανείου, είναι αφεαυτής, και κατά την εν προκειμένω συγκεκριμένη εφαρμογή της, καταχρηστική;»

35 Με την από 20 Ιουνίου 2013 απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-537/12 και C-116/13 προς διευκόλυνση της έγγραφης και της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

36 Κατά το άρθρο 99 του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν ερώτημα που υποβάλλεται με αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι ταυτόσημο με ερώτημα επί του οποίου το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί, όταν η απάντηση σε τέτοιο ερώτημα μπορεί να συναχθεί σαφώς από τη νομολογία ή όταν δεν υπάρχει καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την απάντηση που προσήκει στο υποβληθέν με αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ερώτημα, το Δικαστήριο, κατόπιν προτάσεως του εισηγητή δικαστή και αφού ακούσει τον γενικό εισαγγελέα, μπορεί οποτεδήποτε να αποφανθεί με αιτιολογημένη διάταξη.

37 Στις υπό κρίση συνεκδικαζόμενες υποθέσεις πρέπει να γίνει εφαρμογή του εν λόγω άρθρου.

Επί των δύο προδικαστικών ερωτημάτων στην υπόθεση C-537/12 και επί των δύο πρώτων προδικαστικών ερωτημάτων στην υπόθεση C-116/13

38 Με τα ερωτήματα αυτά, τα οποία αρμόζει να εξετασθούν από κοινού, τα αιτούντα δικαστήρια ζητούν, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί, αν η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι προσκρούει σε αυτήν νομοθεσία κράτους μέλους, όπως αυτή των κυρίων δικών, η οποία δεν παρέχει την εξουσία στο δικαστήριο εκτελέσεως, στο πλαίσιο διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, ούτε να εξετάζει, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του καταναλωτή, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης στη σύμβαση από την οποία προκύπτει η οφειλή της οποίας ζητείται η εξόφληση και στην οποία στηρίζεται ο εκτελεστός τίτλος, ούτε να λαμβάνει προσωρινά μέτρα διασφαλίζοντα την πλήρη αποτελεσματικότητα της οριστικής αποφάσεως του δικαστηρίου της αντίστοιχης επί της ουσίας διαδικασίας, το οποίο είναι αρμόδιο να εξετάσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας αυτής.

39 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 βασίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία, τόσο ως προς τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και ως προς το επίπεδο της πληροφορήσεως (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 44).

40 Ακριβώς επειδή οι καταναλωτές βρίσκονται σε ασθενέστερη θέση, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας υποχρεώνει τα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές. Όπως προκύπτει από τη νομολογία, πρόκειται για επιτακτικού χαρακτήρα διάταξη, η οποία τείνει να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εισάγει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με μια ουσιαστική ισορροπία, ικανή να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 45).

41 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως κρίνει ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας και, πράττοντας τούτο, να αίρει την υφιστάμενη μεταξύ του

καταναλωτή και του επαγγελματία ανισότητα, εφόσον έχει στη διάθεσή του τα απαραίτητα προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 42 Περαιτέρω, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι προσκρούει σε αυτήν κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους η οποία δεν παρέχει στο εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται αιτήσεως για την έκδοση διαταγής πληρωμής την εξουσία να εξετάσει αυτεπαγγέλτως, κατά το αρχικό στάδιο της διαδικασίας ή σε κάθε στάση της δίκης, και μολονότι διαθέτει όλα τα προς τούτο αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία, τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας περί επιτοκίου υπερημερίας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, στην περίπτωση κατά την οποία ο τελευταίος δεν έχει ασκήσει ανακοπή (απόφαση Banco Español de Crédito, προπαρατεθείσα, σκέψη 57).
- 43 Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, στη σκέψη 64 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Aziz, η οδηγία αυτή έχει την έννοια ότι αποκλείει κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους η οποία, ενώ δεν προβλέπει στο πλαίσιο διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως λόγους ανακοπής αντλούμενους από τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας η οποία αποτελεί τη βάση του εκτελεστού τίτλου, δεν παρέχει στο δικαστήριο της ουσίας, το οποίο είναι αρμόδιο για την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας τέτοιας ρήτρας, τη δυνατότητα λήψεως προσωρινών μέτρων, μεταξύ των οποίων, της αναστολής της εν λόγω διαδικασίας εκτελέσεως, όταν η λήψη των μέτρων αυτών είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της οριστικής αποφάσεώς του.
- 44 Υπό τις περιστάσεις αυτές, επισημαίνεται ότι η νομολογία αυτή παρέχει τη δυνατότητα συναγωγής της απαντήσεως που πρέπει να δοθεί στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα, καθόσον αφορούν κατ' ουσίαν τον, δυνάμει της εν λόγω οδηγίας, καθορισμό του περιθωρίου του αρμόδιου δικαστή όταν πρόκειται να διατάξει την επίσπευση της εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, στο πλαίσιο του ίδιου δικονομικού συστήματος με το εξετασθέν από το Δικαστήριο στην προπαρατεθείσα απόφαση Aziz.
- 45 Διαπιστώνεται συναφώς ότι, ελλείψει εναρμονίσεως των εθνικών μηχανισμών αναγκαστικής εκτελέσεως, οι λεπτομέρειες εφαρμογής, αφενός, των λόγων ανακοπής που δύνανται να προβληθούν στο πλαίσιο διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως και αφετέρου, ασκήσεως των εξουσιών που παρέχονται κατά το στάδιο αυτό στο δικαστήριο εκτελέσεως για την εκτίμηση της νομιμότητας των συμβατικών ρητρών που συνάπτονται με καταναλωτές εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της διοικητικής αυτοτελείας τους, υπό τον όρο ωστόσο ότι είναι δυσμενέστερες από αυτές που επιφυλάσσει η ρύθμιση που διέπει παρόμοιες καταστάσεις υπαγόμενες στο εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) και ότι δεν καθίσταται πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής η άσκηση δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ., κατ' αναλογία, προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 50).
- 46 Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο δεν έχει υπόψη του κανένα στοιχείο ικανό να δημιουργήσει αμφιβολία ως προς τη συμφωνία της επίμαχης στις κύριες δίκες κανονιστικής ρυθμίσεως με την αρχή αυτή.
- 47 Συγκεκριμένα, από τη δικογραφία προκύπτει ότι το ισπανικό δικονομικό σύστημα απαγορεύει στο δικαστήριο εκτελέσεως, στο πλαίσιο διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, είτε να εξετάζει, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως ενός διαδίκου, τη σύμβαση από την οποία προκύπτει η οφειλή της οποίας ζητείται η εξόφληση για λόγους διαφορετικούς από τους ρητώς προβλεπόμενους λόγους ανακοπής, είτε να λαμβάνει προσωρινά μέτρα προς πλήρη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας της οριστικής αποφάσεως του δικαστή της ουσίας, όχι μόνον όταν ο δικαστής της ουσίας εξετάζει τον καταχρηστικό αυτό χαρακτήρα, υπό το πρίσμα του άρθρου 6 της οδηγίας, ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, αλλά και όταν εξετάζει την αντίθεση μιας τέτοιας ρήτρας προς τους εθνικούς κανόνες δημόσιας τάξεως, την οποία οφείλει πάντως να εξακριβώσει.

- 48 Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, κάθε περίπτωση στην οποία τίθεται το ζήτημα εάν μια εθνική δικονομική διάταξη καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης πρέπει να αναλύεται λαμβανομένης υπόψη της σημασίας της εν λόγω διατάξεως στο πλαίσιο της όλης διαδικασίας, καθώς και της διεξαγωγής και των ιδιαιτεροτήτων της διαδικασίας αυτής, ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 53).
- 49 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι, βάσει του άρθρου 695 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, στις διαδικασίες εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, η ανακοπή του καθού η εκτέλεση γίνεται δεκτή μόνον όταν στηρίζεται σε απόσβεση της εγγυήσεως ή της ασφαλιζόμενης απαιτήσεως, ή σε πλάνη κατά τον υπολογισμό του ποσού της οφειλής, όταν η ασφαλιζόμενη απαίτηση αντιστοιχεί στο πιστωτικό υπόλοιπο του συνόλου των λογαριασμών μεταξύ επισπεύδοντος και καθού, ή ακόμη στην ύπαρξη άλλης υποθήκης ή εγγυήσεως που είχε συσταθεί πριν από την ενυπόθηκη απαίτηση που αποτέλεσε αντικείμενο της διαδικασίας.
- 50 Κατά το άρθρο 698 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, για κάθε άλλο αίτημα του οφειλέτη, περιλαμβανομένων των αιτημάτων που αφορούν την ακυρότητα του τίτλου καθώς και το ληξιπρόθεσμο, τον βέβαιο χαρακτήρα, την απόσβεση ή το ύψος της απαιτήσεως, πρέπει να εκδίδεται σχετική δικαστική απόφαση, χωρίς όμως τούτο να συνεπάγεται αναστολή ή διακοπή της ένδικης διαδικασίας εκτελέσεως η οποία προβλέπεται στο σχετικό κεφάλαιο.
- 51 Επιπλέον, βάσει του άρθρου 131 του νόμου περί υποθηκών, οι εγγραφές προς αποτροπή αιτήσεως ακυρότητας υποθήκης ή οι λοιπές εγγραφές οι οποίες δεν βασίζονται στις περιπτώσεις που συνεπάγονται αναστολή της εκτελέσεως ακυρώνονται δυνάμει της διατάξεως ακυρώσεως του άρθρου 133 του νόμου αυτού, υπό τον όρο ότι είναι μεταγενέστερες της σημειώσεως στο περιθώριο περί χορηγήσεως πιστοποιητικού συστάσεως εμπραγμάτου δικαιώματος.
- 52 Ωστόσο, από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι, στο ισπανικό δικονομικό σύστημα, η τελική κατακύρωση ενυπόθηκου πράγματος σε τρίτο αποκτά πάντα μη αναστρέψιμο χαρακτήρα, ακόμη και αν ο καταχρηστικός χαρακτήρας της ρήτρας κατά της οποίας βάλλει ο καταναλωτής ενώπιον του δικαστηρίου της ουσίας συνεπάγεται την ακυρότητα της διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, πλην της περιπτώσεως κατά την οποία ο εν λόγω καταναλωτής πραγματοποίησε εγγραφή προς αποτροπή αιτήσεως ακυρότητας υποθήκης πριν από την εν λόγω σημείωση στο περιθώριο (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 57).
- 53 Συναφώς, διαπιστώνεται, εντούτοις, ότι, λαμβανομένης υπόψη της διεξαγωγής και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως στην υπόθεση της κύριας δίκης, η περίπτωση αυτή πρέπει να θεωρηθεί μάλλον απίθανη, καθόσον συντρέχει σοβαρός κίνδυνος ο οικείος καταναλωτής να μην προβεί στην εν λόγω εγγραφή εντός των προβλεπόμενων προς τούτο προθεσμιών, είτε λόγω της ταχείας εξελίξεως της επίμαχης διαδικασίας εκτελέσεως είτε διότι δεν γνωρίζει ή δεν αντιλαμβάνεται την έκταση των δικαιωμάτων του (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 58).
- 54 Ωστόσο, όπως έκρινε το Δικαστήριο στη σκέψη 59 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Aziz, ένα τέτοιο δικονομικό σύστημα είναι ικανό να θίξει την επιδιωκόμενη από την οδηγία 93/13 αποτελεσματική προστασία, στο μέτρο που καθιστά αδύνατη για το δικαστήριο της ουσίας, ενώπιον του οποίου προσφεύγει ο καταναλωτής επικαλούμενος τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας αποτελούσας τη βάση του εκτελεστού τίτλου, τη λήψη προσωρινών μέτρων δυνάμενων να αναστείλουν τη διαδικασία εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως ή να τη διακόψουν, όταν η λήψη τέτοιων μέτρων αποβαίνει αναγκαία για τη διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της οριστικής αποφάσεώς του.

- 55 Ομοίως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το δικονομικό αυτό σύστημα, στο μέτρο που καθιστά αδύνατη για το δικαστήριο εκτέλεσεως είτε την εκτίμηση, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του καταναλωτή, του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης σε σύμβαση από την οποία απορρέει η οφειλή της οποίας ζητείται η εξόφληση και συνιστά, εν προκειμένω, τη βάση του εκτελεστού τίτλου, είτε τη λήψη προσωρινών μέτρων δυνάμενων να αναστείλουν τη διαδικασία εκτέλεσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως ή να τη διακόψουν, όταν η λήψη τέτοιων μέτρων αποβαίνει αναγκαία για τη διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της οριστικής αποφάσεως του δικαστηρίου της ουσίας ενώπιον του οποίου ο καταναλωτής προβάλλει τον εν λόγω καταχρηστικό χαρακτήρα, είναι ικανό να θίξει την επιδιωκόμενη από την οδηγία 93/13 αποτελεσματική προστασία.
- 56 Συγκεκριμένα, όπως έκρινε το Δικαστήριο, σε όλες τις περιπτώσεις κατά τις οποίες, όπως στις υποθέσεις της κύριας δίκης, η κατάσχεση του ενυπόθηκου ακινήτου πραγματοποιήθηκε πριν από την έκδοση της αποφάσεως του δικαστηρίου της ουσίας περί αναγνώρισεως του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας στην οποία στηρίζεται η υποθήκη και, ως εκ τούτου, της ακυρότητας της διαδικασίας εκτέλεσεως, η απόφαση αυτή μπορεί να εξασφαλίσει στον οικείο καταναλωτή ένδικη προστασία σε μεταγενέστερο στάδιο και αποκλειστικώς υπό μορφή αποζημιώσεως, η οποία είναι ελλιπής και ανεπαρκής και δεν αποτελεί ούτε κατάλληλο ούτε αποτελεσματικό μέσο αποτροπής της χρήσεως της εν λόγω ρήτρας, αντιθέτως προς όσα προβλέπει το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 60).
- 57 Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν, όπως στις υποθέσεις της κύριας δίκης, το ακίνητο επί του οποίου έχει συσταθεί υποθήκη είναι η κατοικία του θιγόμενου καταναλωτή και της οικογένειάς του, καθόσον ο μηχανισμός αυτός προστασίας των καταναλωτών που περιορίζεται στην επιδίκαση αποζημιώσεως δεν αποτρέπει την οριστική και μη αναστρέψιμη απώλεια του εν λόγω ακινήτου (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 61).
- 58 Επομένως, όταν πληρούνται οι προϋποθέσεις, αρκεί οι επαγγελματίες να κινήσουν τη διαδικασία αυτή εκτέλεσεως ενυπόθηκης αξιώσεως προκειμένου να στερήσουν, κατ' ουσίαν, από τους καταναλωτές το προνόμιο της προστασίας που επιδιώκει η οδηγία 93/13, πράγμα που έρχεται επιπλέον σε αντίθεση προς τη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία τα ειδικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ένδικης διαδικασίας η οποία διεξάγεται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή δεν μπορούν να αποτελούν στοιχείο δυνάμενο να θίξει την έννομη προστασία της οποίας πρέπει να απολαύει ο καταναλωτής δυνάμει των διατάξεων της οδηγίας 93/13 (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 62).
- 59 Υπό τις περιστάσεις αυτές, διαπιστώνεται ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη ισπανική κανονιστική ρύθμιση δεν συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικότητας, καθόσον καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή, στο πλαίσιο διαδικασιών που κινούνται από επαγγελματίες κατά καταναλωτών, τη διασφάλιση της προστασίας που παρέχει στους τελευταίους η εν λόγω οδηγία (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 63).
- 60 Υπό το πρίσμα των στοιχείων αυτών, στα δύο ερωτήματα στην υπόθεση C-537/12 και στα δύο πρώτα ερωτήματα στην υπόθεση C-116/13 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι προσκρούει σε αυτήν κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, η οποία δεν παρέχει την εξουσία στο δικαστήριο εκτέλεσεως, στο πλαίσιο διαδικασίας εκτέλεσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, ούτε εξετάσεως, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του καταναλωτή, του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης στη σύμβαση από την οποία προκύπτει η οφειλή της οποίας ζητείται η εξόφληση και στην οποία στηρίζεται ο εκτελεστός τίτλος, ούτε λήψεως προσωρινών μέτρων, μεταξύ των οποίων, της αναστολής της εκτέλεσεως, όταν η λήψη των μέτρων αυτών είναι αναγκαία για την διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της οριστικής αποφάσεως του δικαστηρίου της αντίστοιχης επί της ουσίας διαδικασίας, το οποίο είναι αρμόδιο να εξετάσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας αυτής.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-116/13

- 61 Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, διευκρινίσεις σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 93/13, καθώς και των σημείων 1, στοιχεία ε' και ζ', και 2, στοιχείο α', του παραρτήματος της οδηγίας αυτής, προκειμένου να διαπιστώσει αν είναι καταχρηστικές οι ρήτρες που αποτελούν αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης και αφορούν «την πρόωρη καταγγελία της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου».
- 62 Συναφώς, πρέπει να διευκρινισθεί ότι, στην προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, το Δικαστήριο κλήθηκε να απαντήσει σε παρόμοιο αίτημα, προκειμένου να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να εξακριβώσει, μεταξύ άλλων, αν είναι καταχρηστικές οι ρήτρες που αφορούν την πρόωρη λύση των συμβάσεων ενυπόθηκου δανείου μακράς διάρκειας. Κατά συνέπεια, η απάντηση στο παρόν ερώτημα μπορεί να συναχθεί σαφώς από τις σκέψεις της αποφάσεως αυτής.
- 63 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η αρμοδιότητά του αφορά την ερμηνεία της έννοιας της «καταχρηστικής ρήτρας», όπως χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 και στο παράρτημά της, καθώς και τα κριτήρια που ο εθνικός δικαστής μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της οδηγίας, εξυπακουόμενου ότι στον εν λόγω δικαστή απόκειται να αποφανθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια αυτά, επί του επιμέρους χαρακτηρισμού συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της κρινομένης υποθέσεως. Εντεύθεν προκύπτει ότι το Δικαστήριο οφείλει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνο στοιχεία τα οποία το τελευταίο πρέπει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της οικείας ρήτρας (βλ. αποφάσεις της 26ης Απριλίου 2012, C-472/10, Intel, σκέψη 22, και προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 66).
- 64 Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι, όσον αφορά τις έννοιες της καλής πίστεως και της σημαντικής ανισορροπίας εις βάρος του καταναλωτή μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από σύμβαση, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας δεν προσδιορίζει επακριβώς τα στοιχεία που καθιστούν καταχρηστική μια ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 67).
- 65 Ωστόσο, όπως διευκρινίστηκε από το Δικαστήριο, για να κριθεί αν μια ρήτρα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή «σημαντική ανισορροπία» μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών τα οποία απορρέουν από τη σύμβαση, πρέπει, μεταξύ άλλων, να ληφθούν υπόψη οι εφαρμοστέοι κατά το εθνικό δίκαιο κανόνες ελλείψει σχετικής συμφωνίας των συμβαλλομένων. Μέσω της συγκριτικής αυτής αναλύσεως θα μπορέσει ο εθνικός δικαστής να εκτιμήσει αν, και, ενδεχομένως, σε ποιο βαθμό η σύμβαση θέτει τον καταναλωτή σε νομική κατάσταση λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που προβλέπει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Ομοίως, είναι χρήσιμη, προς τούτο, η εξέταση της νομικής καταστάσεως στην οποία βρίσκεται ο εν λόγω καταναλωτής, λαμβανομένων υπόψη των μέσων που διαθέτει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, για την παύση της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 68).
- 66 Όσον αφορά τις συνθήκες υπό τις οποίες δημιουργήθηκε η εν λόγω ανισορροπία «παρά την απαίτηση καλής πίστης», διαπιστώνεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ο εθνικός δικαστής πρέπει να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, έχοντας συμβληθεί νομίμως και θεμιτώς με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί την οικεία ρήτρα κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 69).
- 67 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται, επίσης, ότι το παράρτημα στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας περιέχει απλώς και μόνον ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών οι οποίες μπορούν να κριθούν καταχρηστικές (προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψη 70).

- 68 Ειδικότερα, το σημείο 1, στοιχεία ε' και ζ', του εν λόγω παραρτήματος παραθέτει τις ρήτρες που έχουν ως σκοπό ή αποτέλεσμα, αφενός, να επιβάλλουν στον καταναλωτή που δεν εκτελεί τις υποχρεώσεις του δυσανάλογα υψηλή αποζημίωση και, αφετέρου, να επιτρέπουν στον επαγγελματία να καταγγέλλει χωρίς εύλογη προειδοποίηση σύμβαση αορίστου διάρκειας, εκτός αν συντρέχει σοβαρός λόγος. Εξάλλου, το σημείο 2, στοιχείο α', του εν λόγω παραρτήματος διευκρινίζει στη συνέχεια ότι το σημείο 1, στοιχείο ζ', δεν αντιβαίνει στις ρήτρες με τις οποίες ο προμηθευτής χρηματοοικονομικών υπηρεσιών επιφυλάσσεται του δικαιώματος να λύσει σύμβαση αορίστου χρόνου μονομερώς και χωρίς προειδοποίηση, εφόσον συντρέχει βάσιμος λόγος, αρκεί να επιβαρύνεται ο επαγγελματίας με την υποχρέωση να πληροφορεί παραχρήμα το άλλο ή τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη.
- 69 Με γνώμονα τα κριτήρια αυτά απόκειται στο Juzgado de Primera Instancia n° 17 de Palma de Mallorca να εξετάσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας περί πρόωρης καταγγελίας της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου της κύριας δίκης, δυνάμει της οποίας ο χρηματοπιστωτικός οργανισμός μπορεί να καταγγείλει τη σύμβαση δανείου ορισμένου χρόνου και να απαιτήσει επομένως το εναπομένον ποσό που οφείλεται για το κεφάλαιο και τους τόκους, λόγω της αθετήσεως εκ μέρους του οφειλέτη των συμβατικών του υποχρεώσεων κατά τη διάρκεια περιορισμένης χρονικής περιόδου.
- 70 Συναφώς, πρέπει να διευκρινισθεί ότι απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, μεταξύ άλλων, αν η δυνατότητα του επαγγελματία να καταγγείλει μονομερώς τη σύμβαση εξαρτάται από την εκ μέρους του καταναλωτή παράβαση μιας ουσιώδους υποχρεώσεως στο πλαίσιο της επίμαχης συμβατικής σχέσεως, αν η δυνατότητα αυτή προβλέπεται για τις περιπτώσεις στις οποίες η παράβαση είναι αρκούντως σοβαρή σε σχέση με τη διάρκεια και το ποσό του δανείου, αν η εν λόγω δυνατότητα παρεκκλίνει από τους ισχύοντες στον τομέα αυτό κανόνες ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των συμβαλλομένων, με αποτέλεσμα να καθίσταται δυσχερέστερη για τον καταναλωτή, λαμβανομένων υπόψη των δικονομικών μέσων που διαθέτει, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και η άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας, και αν το εθνικό δίκαιο προβλέπει κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα τα οποία καθιστούν δυνατό για τον καταναλωτή που θίγεται από την εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας να αντισταθμίσει τις συνέπειες της μονομερούς καταγγελίας της συμβάσεως δανείου (βλ., συναφώς, προπαρατεθείσα απόφαση Aziz, σκέψεις 73 και 75).
- 71 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των στοιχείων αυτών, πρέπει επομένως στο τρίτο ερώτημα στην υπόθεση C-116/13 να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 93/13 καθώς και τα σημεία 1, στοιχεία ε' και ζ', και 2, στοιχείο α', του παραρτήματος αυτής έχουν την έννοια ότι, για να εκτιμηθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας περί πρόωρης καταγγελίας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, όπως αυτής των κυρίων δικών, έχουν, μεταξύ άλλων, ουσιώδη σημασία:
- το ζήτημα αν η δυνατότητα του επαγγελματία για τη μονομερή καταγγελία της συμβάσεως εξαρτάται από την αθέτηση εκ μέρους του καταναλωτή ουσιώδους υποχρεώσεως στο πλαίσιο της επίμαχης συμβατικής σχέσεως·
  - το ζήτημα αν η δυνατότητα αυτή προβλέπεται για περιπτώσεις κατά τις οποίες η αθέτηση αυτή έχει αρκούντως σοβαρό χαρακτήρα σε σχέση με τη διάρκεια και το ποσό του δανείου·
  - το ζήτημα αν η εν λόγω δυνατότητα παρεκκλίνει των κανόνων που ισχύουν ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των μερών, οπότε καθίσταται δυσχερέστερη για τον καταναλωτή, έχοντας υπόψη τα δικονομικά μέσα που διαθέτει, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη καθώς και η άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας, και
  - το ζήτημα αν το εθνικό δίκαιο προβλέπει κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα τα οποία καθιστούν δυνατό για τον καταναλωτή που θίγεται από την εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας να αντισταθμίσει τις συνέπειες της μονομερούς καταγγελίας της συμβάσεως δανείου.

Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί στην εκτίμηση αυτή, σε συνάρτηση με όλες τις ιδιαίτερες περιστάσεις της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

72 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόμπου που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Η οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρητρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, έχει την έννοια ότι προσκρούει σε αυτήν κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους, όπως η επίμαχη στις κύριες δίκες, η οποία δεν παρέχει την εξουσία στον δικαστήριο εκτελέσεως, στο πλαίσιο διαδικασίας εκτελέσεως ενυπόθηκης απαιτήσεως, ούτε εξετάσεως, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως του καταναλωτή, του καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας περιλαμβανόμενης στη σύμβαση από την οποία προκύπτει η οφειλή της οποίας ζητείται η εξόφληση και στην οποία στηρίζεται ο εκτελεστός τίτλος, ούτε λήψεως προσωρινών μέτρων, μεταξύ των οποίων, της αναστολής της εκτελέσεως, όταν η λήψη των μέτρων αυτών είναι αναγκαία για την διασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας της οριστικής αποφάσεως του δικαστηρίου της αντίστοιχης επί της ουσίας διαδικασίας, το οποίο είναι αρμόδιο να εξετάσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτρας αυτής.
- 2) Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας 93/13, καθώς και τα σημεία 1, στοιχεία ε' και ζ', και 2, στοιχείο α', του παραρτήματος αυτής έχουν την έννοια ότι, για να εκτιμηθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας περί πρόωρης καταγγελίας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, όπως αυτής των κυρίων δικών, έχουν, μεταξύ άλλων, ουσιώδη σημασία:
  - το ζήτημα αν η δυνατότητα του επαγγελματία για τη μονομερή καταγγελία της συμβάσεως εξαρτάται από την αθέτηση εκ μέρους του καταναλωτή ουσιώδους υποχρεώσεως στο πλαίσιο της επίμαχης συμβατικής σχέσεως·
  - το ζήτημα αν η δυνατότητα αυτή προβλέπεται για περιπτώσεις κατά τις οποίες η αθέτηση αυτή έχει αρκούντως σοβαρό χαρακτήρα σε σχέση με τη διάρκεια και το ποσό του δανείου·
  - το ζήτημα αν η εν λόγω δυνατότητα παρεκκλίνει των κανόνων που ισχύουν ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των μερών, οπότε καθίσταται δυσχερέστερη για τον καταναλωτή, έχοντας υπόψη τα δικονομικά μέσα που διαθέτει, η πρόσβαση στη δικαιοσύνη καθώς και η άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας, και
  - το ζήτημα αν το εθνικό δίκαιο προβλέπει κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα τα οποία καθιστούν δυνατό για τον καταναλωτή που θίγεται από την εφαρμογή της εν λόγω ρήτρας να αντισταθμίσει τις συνέπειες της μονομερούς καταγγελίας της συμβάσεως δανείου.

Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να προβεί στην εκτίμηση αυτή, σε συνάρτηση με όλα τις ιδιαίτερες περιστάσεις της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί.

(υπογραφές)